

BUSCH BÉLA

A személyiség büntetőjogi védelme, különös tekintettel a fegyveres testületek keretében megvalósuló deliktumokra

II. rész

A cikksorozat I. része a személyiség jogi védelmének általános elvi és szociológiai alapjait, továbbá alkotmányjogi és polgári jogi eszközeit, valamint ezek érvényesülésének módjait vázolta.

Jelen rész pedig a büntetőjogi védelem elméleti alapjait, továbbá a szabadság védelmének eszközeit, valamint a legáltalánosabb törvényi tényállások szabályait ismerteti.

Általános megállapítások

A társadalomra veszélyesség törvényi fogalma külön kiemeli „*az állampolgárok személyét vagy jogait*”¹.

Tételes büntetőjogunk ezen magas fokban absztrahált jogi tárgyak védelmét számos anyagi és eljárásjogi rendelkezése konkretizálja (például Btk. XII. fejezet III. Cím).

Horváth Tibor szerint e kérdéskörben egy érdekes paradox helyzettel találkozunk: „*ha ugyanis feltesszük a büntetőjogásznak a kérdést, hogy miért kell pőnalizálni az olyan magatartásokat, mint például a személyi szabadság megsértése, magánlak-sértés, levéltitoksértés stb., akkor rendszerint megkapjuk azt a sztereotip választ, hogy a büntetőjog feladata a személyiség és a személyiségi jogok védelme. Ha ez után tovább kérdezzük a személyiségi jogok mibenlétéről, vagy arról, hogy mi a*

DR. BUSCH BÉLA – tanszékvezető habilitált egyetemi docens az ELTE ÁJK Büntetőjogi Tanszékén

¹ Btk. 10. § (2) bek.

személyiség, milyen személyiségi jogok léteznek, valamennyi személyiségi jog kap-e büntetőjogi védelmet stb., akkor a büntetőjogász zavarba jön.

Utal a törvényre, a törvény adott rendelkezésére.

A büntetőjogszabály sem ad választ erre, s a törvényhozó intencióit feltáró miniszteri indokolás rendszerint csak annyit mond, hogy e magatartások büntetőjogi tilalmazásával és szankcionálásával a törvény az Alkotmány rendelkezéseit realizálja a személyiség védelmét illetően.

Ezt a gondolatmenetet követve tehát csak az állapítható meg, hogy a büntetőjog és a büntető törvényhozás a személyiség fogalmát és a személyiség védelmének elvére adottnak, a büntetőjogi szabályozás kiindulópontjának tekinti.”²

Amennyiben a személyiség azon vonatkozásait akarjuk megvizsgálni, amelyek a büntetőjog számára védendő társadalmi értéként jelentkeznek, akkor a személyiség fogalmából három elemet kell kiválasztani:

1. az első a biológiai egyed, az ember biológiai léte mint a személyiség természeti hordozója;

2. a második mozzanat a személyiség egyedi vonatkozásait öleli fel, amely a maga összességében úgy jelenik meg a társadalomban, mint az egyén individuális léte, *maga* az individuum;

3. végül a harmadik vizsgálandó mozzanat a személyiség azon vonatkozásait öleli fel, amelyekben a személyiség a közösségi, elsődlegesen és közvetlenül társadalmi lényét juttatja kifejezésre.

A büntetőjogilag is védendő társadalmi értékek síkján önállóan jelentkezik a személyiség egyéni léte, az individuum, amely természetszerűleg magában foglalja az ember biológiai létét, de több is annál. Jelzi az egyén elhelyezkedését a társadalomban és ezen keresztül az ember társadalmi lényegét. Úgy jeleníti meg, mint a társadalommal magát szembehelyező ember képe, amely szembe állítja és elhatárolja magát a társadalomtól mint összességtől és éppen ennek következtében nyeri el individuális jellegét, egyéni vonásait.

Az individuum elsősorban elkülönítve szemléli magát a társadalomtól és ennek eredményeként önmagát, mint önálló egyént határozza meg. Jogot formál önmaga egyedi meghatározottságára, amelynek eszköze az egyedi megnevezés, a név. Ennek társadalmi elismeréseként jelenik meg például a névhez való jog.³

² HORVÁTH TIBOR (1967), 369. Lásd *Rendészet és emberi jogok*, 2011. 14. o. (lábjegyzet).

³ Például Csjt. 42. § (1) bek. „A gyermek – szüleinek megállapodása szerint – apjának vagy anyjának családi nevét viseli. Házasságban élő szülők gyermeke azonban anyjának családi nevét csak akkor viselheti, ha az anya kizárólag a maga nevét viseli. A házasságban élő szülők valamennyi közös gyermekének csak közös családi nevet lehet adni.” 1982. évi 17. törvényerejű rendelet az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről, III. fejezet és a 2/1982. (VIII. 14.) MTTH rendelkezés az anyakönyvekről, a házasságkötési eljárásról és a névviselésről, 50. §

Az egyén azonban ezen túlmenően igényli személyes vonásainak társadalmi elismerését is. Igényt tart arra is, hogy a társadalom ezeknek megfelelően értékelje létét és magatartását, illetve arra, hogy a társadalom az adott kor kulturális viszonyainak megfelelő szinten biztosítsa számára az érintkezést embertársaival és azok érintkezési formáit vele szemben. Így épül a névhez való jog köré a jó hírnévhez való jog és a kultúrált érintkezési formák kifejezőjeként a becsülethez való jog. Így jön létre az individuum, mint a jog által elismert egyediség, az annak behatárolására szolgáló jogintézményekkel együtt. Ez a szűken vett személyiségi jogok kategóriája: a névhez, a jó hírnévhez, a becsülethez való jog, amelyet különböző korok más-más tartalommal töltenek meg, de lényegük egy: az individuum egyedi meghatározottságának elismerése a társadalomban.

Az egyén konkrét jelenség, életét meghatározott társadalmi körülmények között éli. Életének azon viszonylatai, amelyek a konkrét létfeltételekkel kapcsolatosak, éppen úgy az individuum viszonylatai, mint a neve, becsülete, jó hírneve. Konkrét létfeltételei, mint például mozgása, lakóhelye, családi helyzete mind visszatükröződnek személyi viszonylataiban.

Az egyén amint személyiséggé szerveződik, igényt tart ilyen jellegű személyi viszonylatainak társadalmi elismerésére is. Igényt tart arra, hogy a társadalom mozgásszabadságát, személyi szabadságát, lakóhelyének szabad megválasztását, egyéni, családi helyzetéből fakadó titkait személyisége integráns részének ismerje el. Így tágul a személyiségi jogok köre a névhez, jó hírnévhez, becsülethez való jogokon kívül a mozgás és lakóhely megválasztás szabadságával a személyi titokhoz való joggá. Ezen viszonylatoknak társadalmi elismerése hosszas történelmi fejlődés eredménye.

A személyiségvédelem körében történelmileg viszonylag gyorsan kialakult az ember mint biológiai egyed büntetőjogi védelmének gondolata, a személyiség egyéni létének büntetőjogi védelme csak az újabb korok terméke.

Horváth Tibor szerint: *„nem mintha olyan jogintézményeket, mint például a névhez, becsülethez való jog, személyi szabadság, nem találnánk meg már korábbi rendszerekben, de ezeknek általánossá válása, társadalmi értéként való védelmük lényegében a polgári kor terméke. Igaz, hogy ilyen jogintézményekkel vagy azok előfutáraival már találkozunk a római jogban, majd később az olyan, feudális rend viszonyait és előjogait rögzítő okmányokban, mint például a »Magna Charta«, azonban e jogintézmények teljes kifejlődése védelmük intézményesített rendszerének kialakulása történetileg a tőkés társadalmi viszonyok létrejöttéhez kötődik. S ez nem véletlen. A személyiség védelmének fejlődése nyomon kíséri magának a személyiségnek történelmi kifejlődését, s mint ahogy a személyiség történelmi fejlődésében az ősközösség utáni legjelentősebb fázis az árutermelő társadalom kialakulása,*

amelyben intézményesített formákban ment végbe a személyiség elszakadása a közösségtől és ön maga szembeállítás a közösséggel, ugyanúgy a személyiségvédelem akkor intézményesedik, amikor létrejönnek az ahhoz alapul szolgáló társadalmi jelenségek: maga a személyiség, annak egyedi léte s az azokat társadalmi értéként tekintő ideológia.”⁴

A szabadság általában

A szabadság az ember felismert létérdekeinek és az ezt meghatározó természeti és társadalmi törvényszerűségeknek a tudatos érvényesítése, a személy tettei, tevékenysége, magatartása, cselekvése útján.

A személyes szabadság az embernek a külső világban érvényesülő, minden tudatos életfolyamatára kiterjed, mindazokra a mozzanatokra, amelyek nem vonhatók a lelkiismereti szabadság körébe. A szabad emberi cselekvés társadalmi jellegű és hatású. Ezért csak a társadalmi érdekek érvényesítésére hivatott és jogszabályi rendelkezések keretei között valósulhat meg.

A személyes szabadság nem csupán egyes elszigetelt cselekményekre, hanem az általánosabb, huzamosabb jellegű emberi tevékenységre és valamely hivatás gyakorlására is vonatkozik. Az ilyen tevékenységben, különösen pedig valamely hivatal gyakorlásában jobban kifejeződik a szabadságnak az objektív valóságot és a cselekvő létfeltételeit, valamint önmagát átalakító szerepe, mint az egyes elszigetelt ténykérdéseknél, vagyis ilyen esetekben a szabadság érvényesülését fokozottabban biztosítani kell.

A polgári jog azzal segíti az emberi tevékenység, a hivatás megválasztásának és gyakorlásának a szabadságát, hogy tiltja a szabadság érvényesülésének a jogellenes korlátozását, és mindenkit kötelez ennek a szabadságjognak a tiszteletben tartására. Ez a kötelezettség – a polgári jogviszonyban részt vevő feleket terhelő általános együttműködési kötelezettségre is tekintettel – adott esetben többet követel a tartózkodásnál, a passzív magatartásnál.

Törő Károly szerint például, akik bizonyos tevékenység végzése, hivatás gyakorlása során kapcsolatba kerülnek egymással, kötelesek egymást kölcsönösen segíteni tevékenységük végzésében, hivatásuk gyakorlásában.⁵

A személy önmegvalósításának nélkülözhetetlen feltétele a szabadság, amely nem jogi, hanem etikai és politikai fogalom. Negatív értelemben a szabadság szabadulást, akadálytól, megszorítástól, kényszertől mentességet jelent. Pozitív érte-

⁴ HORVÁTH (1967), 389.

⁵ TÖRŐ KÁROLY: *Személyiségvédelem a polgárjogban*. KJK. Bp. 1979. 251.

lemben a szabadság lelki képesség az elhatározásra, kapcsolatban az elhatározás keresztül viteléhez szükséges fizikai és jogi hatalommal, vagyis lehetőség az elhatározásra és cselekvésre.

A szabadság – mint az ember lényegének kibontásához nélkülözhetetlen állapot – az ember lényegéhez tartozik és így az embernek egyik legértékesebb jellemzője.

A szabadság, mint lehetőség az elhatározásra és cselekvésre két részből áll: 1. az egyik a szubjektív rész, az akaratelhatározás szabadsága (belső szabadság), 2. a másik az objektív rész, az akaratelhatározás megvalósításának, a cselekvésnek szabadsága (külső szabadság). A belső és a külső szabadság negatív oldalról tekintve kényszer- és akadálymentesség, ezért nyilvánvaló, hogy a szabadságot csökkentő, a szabadság jogot, mint tartalmi elemeinél fogva jogi védelemre méltó, érdeket sértő cselekmény külső formáját, megjelenését tekintve nem más, mint az ember elhatározását vagy cselekvését befolyásoló kényszer vagy akadály jogellenes előidézése.

A szabadságot sértő cselekmény a belső vagy a külső szabadság érintése vonatkozásában: 1. befolyásolhatja, sőt kizárhatja az elhatározás szabadságát, 2. korlátozhatja, sőt megsemmisítheti a cselekvés szabadságát.

Az akaratelhatározás szabadságán, azaz a belső szabadságon esik sérelem, ha a sértő cselekmény az akaratképződés lehetőségét egyszer és mindenkorra vagy csak átmenetileg kizárja; avagy ha a sértő cselekmény az akaratképződést önmeghatározó, autonóm motívumok szerint igazodó irányítól eltérítve heteronóm, a határozó alanytól idegen motívumok kényszere alá helyezi.

Az akarat megvalósítása, vagyis a külső szabadság, a cselekvés szabadsága szenved sérelmet, ha (általában *vis absoluta* formában jelentkező külső behatás) megakadályozza az elhatározás szabad keresztülvitelét, avagy ha e behatás a sértettet idegen akarat eszközévé teszi.

Angyal Pál szerint: *„a szabadság, mint az egyéni érvényesülés színtere történeti fejlődés terméke. A polgárok idők folyamán mind öntudatosabban arra töreksznek, hogy minél előnyösebben állapíttassanak meg az állam részéről azok a keretek, amelyekben belül egyfelől közreműködhetnek a közhatalom irányításában, s az egyéni önmeghatározás körének megvonásában és fenntartásában (politikai szabadság), másfelől mentességet élvezzenek önrendelkező tevékenységük során az állam beavatkozásától (polgári szabadság). Közülük azok, melyek politikai szabadságjogok néven ismertek (például az aktív és passzív választói jog az önkormányzatban, bíráskodásban való részvétel joga), valamint azok a polgári szabadságjogok, melyeket kifejtésüknek kollektív alakja jellemez (például az egyesülés és gyülekezés, a nemzeti sajátosságok kifejtésének joga, a vallásszabadság) vagy amelyek összefüggésben a közvélemény alakításával az állami önmeghatározásra s a közszabadság érvényesülésére irányulván politikai jogoknak is nevezhetők (így a sajtószabadság,*

gondolatszabadság, vagy a vallási meggyőződésre alkalmazva: lelkiismereti szabadság): mint speciális szabadságjogok alakultak ki, s mert individuális jogtárgygyá differenciálódtak, büntetőjogi védelmüket is e külön választottságukban nyerik. Visszamaradnak tehát azok a polgári szabadságjogok, melyek kollektív érvényesítésre nem lévén alkalmasak, közelebbről, mint személyes szabadságjogok ismertek. Idetartoznak a térben való mozgás szabadsága, a tartózkodási helyről való elmozdulás szabadsága, a rendőri és bírói önkénnytől, s a magánosok hatalmaskodásától való mentesség, továbbá bizonyos kiegészítő szabadságjogok (mint a tulajdon, gazdálkodás, tanulás szabadsága – a házastárs megválasztására, gyermeknemzésre, pályaválasztásra való jog – a szexuális vonatkozásban való önrendelkezésnek szabadsága stb.).”⁶

A szabadság nem jelent korlátlan cselekvést és nem jelent függetlenséget a természeti és társadalmi törvényektől. Az ember éppen a természeti és társadalmi törvények, törvényszerűségek felismerésével tud hatni a természetre és a társadalomra, tud uralkodni a létét és magatartását meghatározó körülmények fölött.

A jog eszközeivel is lehetővé kell tenni, elő kell segíteni, hogy a személy képes legyen felismerni létérdekeit, illetve az ezt meghatározó természeti és társadalmi törvényszerűségeket, valamint képes legyen ennek birtokában önállóan, tudatosan a saját felelősségére cselekedni vagy nem cselekedni.

A jog elsősorban az emberi tevékenység korlátozásával segíti a szabadság megvalósulását. Segít megteremteni a társadalmi érdekek és a különböző – többé-kevésbé egymással is szembenálló vagy összefonódó – egyéni és csoportérdekek közötti egyensúlyt és összhangot. Korlátozásra, illetve szankcionálásra van szükség, hogy az egyes ember cselekvése ne gátolja a közösségi célok érvényesülését, illetve mások jogainak vagy jogos érdekeinek a megvalósítását.

A szabadság jogi védelme

A szabadság jogi védelmét többféle jogintézmény, sőt jogágazat szolgálja. A jog kötelező és kikényszeríthető magatartási szabályok meghatározásával és tudatosításával megfelelő jogtudat kialakítására és ezáltal a szabályok önkéntes követésére ösztönöz. Hátrányos jogkövetkezmények, súlyosabb esetben közvetlen kényszerítő eszközök alkalmazásának a kilátásba helyezésével kíván visszatartani a mások szabadságát sértő magatartásoktól.

⁶ ANGYAL PÁL (1929), lásd *Rendészet és emberi jogok*, 2011. 15. o. (lábjegyzet)

A személyiség ellentmondásos jellege nyilvánul meg abban is, hogy a személyiség részben állapot, részben folyamat. Részben azonosság, részben állandó változás. Mozgásban van, alakul, fejlődik, átalakul, visszafejlődik, tehát folyamat.

Azaz, „*az ember folyamat tetteinek a folyamata*”⁷. „*A személyiség az intellektuális, akarati, emocionális tulajdonságok bonyolult és állandóan változó rendszere. A személyiséget, mint folyamatot kell vizsgálni.*”⁸

A személyiséget mégis mindig azonosnak vesszük önmagával, állandónak tartjuk, tehát a személyiség állapot. A személyiség jellegzetességei mozgásában, állandó fejlődésében, változásában nyilvánulnak, valósulnak meg, e nélkül nincs személyiség. Elengedhetetlenül szükség van azonban arra is, hogy a személyiség az időben, a változás folyamatában is megtartsa egységét. Az állandóságot és a marandóságot kifejező elemek nélkül eltűnik a személyiség. A személyiség valójában tehát az állandóság és a változás dinamikus egysége és ezáltal szolgálja egyrészt a társadalmi fejlődést, másrészt a társadalmi értékek megőrzését.⁹

A polgári jog az emberi személyiség munkával kapcsolatos minden külső megnyilvánulását is védi. A munka szabadságához való pozitív jog – mint állampolgári jogosultság – biztosítása alkotmányos feladat.¹⁰ Egy meghatározott munkaviszony alapján a dolgozót megillető, konkrét tartalmú munkához való jog védelme a munkajog körébe tartozik. A tágabb értelemben vett emberi munkával kapcsolatos egyéb jogviszonyokon alapuló jogosultságot a megfelelő jogintézmények (például vállalkozói jog, szerzői jog stb.) védik.

Mindezektől meg kell különböztetni a munka szabadságának a védelmét, mint sajátos személyiségi alanyi jogot, amit elsősorban a polgári jog hivatott védeni. A polgári jog ezt azzal segíti elő, hogy tiltja a munka szabadságát gátló emberi magatartást.

A jogi szabályozás alapjai

A szabadság és az emberi méltóság büntetőjogi védelme az Alkotmányban elismert társadalmi felismerésből következik.

Az állampolgárok alapvető jogait a Magyar Köztársaság Alkotmányának XII. fejezete deklarálja. Az 54. § szerint „a Magyar Köztársaságban minden embernek

⁷ GRAMSCI, ANTONIO (1965), *Marxizmus, kultúra, művészet*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 47.

⁸ FIDANOV, DAVID (1970), *Az elkövető személyisége, mint a bizonyítás tárgya*. Magyar Jog. 111.

⁹ TÖRÖ (1979), 28.

¹⁰ Vö. Alkotmány „70/B. § (1) A Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a munkához, a munka és a foglalkozás szabad megválasztásához. (2) Az egyenlő munkáért mindenkinek, bármilyen megkülönböztetés nélkül, egyenlő bérhez van joga. (3) Minden dolgozónak joga van olyan jövedelemhez, amely megfelel végzett munkája mennyiségének és minőségének.” Pl. 65/1997. (XII. 18.) AB határozat; 39/1997. (VII. 1.) AB határozat; 41/1995. (VI. 17.) AB határozat.

veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelytől senkit sem lehet önkényesen megfosztani”.

Az emberi méltóságon kívül a jogalkotó a büntetőjog eszközeivel az Alkotmány alábbi szakaszaiban megfogalmazott alapvető emberi jogok érvényesülését biztosítja. Az 55. § (1) bekezdésében megfogalmazottak szerint „a Magyar Köztársaságban mindenkinek joga van a szabadságra és a személyi biztonságra, senkit sem lehet szabadságától másként, mint a törvényben meghatározott okokból és a törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani”. Az 58. § a szabad mozgás és a tartózkodási hely szabad megválasztásának jogát, az 59. § a jó hírnévhez és a magánlakás sérthetlenségéhez való jogot fogalmazza meg.

A felsorolt állampolgári jogok érvényesülésének garanciái természetesen a jogrendszer más jogágaiban is megtalálhatók. A Ptk. például előírja, hogy a személyhez fűződő jogokat mindenki köteles tiszteletben tartani, valamint hogy e jogok a törvény védelme alatt állnak. A Ptk. 75. §-a úgy rendelkezik, hogy a személyhez fűződő jogokat nem sérti az a magatartás, amelyhez a jogosult hozzájárult, feltéve, hogy a hozzájárulás megadása társadalmi érdeket nem sért vagy veszélyeztet, a személyhez fűződő jogokat egyébként korlátozó szerződés semmis.

A Btk. az állampolgár alapvető szabadságjogai ellen irányuló legsúlyosabb támadásokat nyilvánítja bűncselekménynek.

A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények

E deliktumok közül a védelem általánosabb törvényi tényállásait, nevezetesen a kényszerítés, a személyi szabadság megsértése és az emberrablás tényállásait ismertetem.

A kényszerítés

Az ember cselekvési szabadságának biztosítására szolgáló általánosan fogalmazott törvényi tényállás a kényszerítés.¹¹

Az egyes szabadságjogokat oltalmazó törvényi tényállások ugyanis nem nyújtanak minden tekintetben megfelelő védelmet, mert az emberi szabadságnak elvileg több aspektusa, megnyilvánulása, tartalmi összetevője lehet, mint amennyi külön törvényi tényállás megalkotása szükséges és lehetséges.

¹¹ Btk. 174. § „Aki mást erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön, és ezzel jelentős érdeksérelmet okoz, amennyiben más bűncselekmény nem valósul meg, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

Az emberi szabadság védelmére megfogalmazott általános törvényi tényállás (kényszerítés) feladata ezért az, hogy oltalmazza az emberi szabadságot mindazokban az esetekben, amelyekben annak megsértése valamely speciális törvényi tényállás alá nem esik.¹²

„A bűncselekmény jogi tárgya a legtágabb értelemben vett emberi cselekvési szabadság, amennyiben ennek megsértése nem esik valamely más, speciális tényállás alá.”¹³

Az ember cselekvési szabadsága magában foglalja az akaratnyilvánítás, a mozgás, a helyváltoztatás szabadságát és a kényszermentes cselekvéshez való jogot is.

A jogalkotó e tényállásban elsősorban az utóbbi védelmét biztosítja és pedig az erőszakos, agresszív magatartásokkal szemben.

A szabad akarat kialakulásának, a minden kényszerszertől mentes emberi cselekvés biztosításának az érdeke az általános emberi szabadságjogok szerves része.¹⁴

Szükségessé vált tehát olyan törvényi tényállás megalkotása, amelynek jogi tárgya az emberi cselekvés szabadsága.

A kényszerítés törvényi tényállása arra szolgál, hogy az erőszakkal vagy fenyegetéssel véghezvitt jog-támadásokkal szemben nyújtson védelmet, amelyek nem ütköznek egyéb törvényi tényállásokba.¹⁵

A kényszerítés az ember cselekvési szabadságát a legtágabb körben védi; olyan magatartások tartoznak ide, amelynek eredményeképpen egy másik személy nem azt a tevékenységet fejt ki, nem azt teszi, amit tenni akart.

A magatartások köre igen széles és eltérő intenzitású.¹⁶

Ezek közül a tényállás csak az erőszakkal vagy fenyegetéssel megvalósuló változatokat rendeli büntetni.

¹² KISS ZSIGMOND (1998), 452. Btk. kommentár a gyakorlat számára, HVG ORAC

¹³ VIDA MIHÁLY (1999), *A magyar büntetőjog különös része*. Korona Kiadó, Budapest. 132.

¹⁴ GELLÉR BALÁZS (2000), *The Substantive Value of Value-Judgements in the Process of Interpreting Criminal Norms*. Békés Imre Ünnepi Kötet, ELTE 120.

¹⁵ BH 1999. 348.: „A kényszerítés büntetvényének kísérletét valósítja meg a gyakorló ügyvéd foglalkozású terhelt, aki a védenca kihallgatását végző nyomozót – a kényszerszertől miatti feljelentés kilátásba helyezésével fenyegetve – arra törekszik rávenni, hogy a védenca korábbi beismerő vallomásától készült jegyzőkönyvet semmisítse meg, és helyette olyan valótlan tartalmú jegyzőkönyvet készítsen, amely szerint a védenca a vallomástételt megtagadta (Btk. 174. §, 138. §, 16. §).”

¹⁶ Vö. a BH 2000. 1. döntést („I. A fegyveresen elkövetett rablás kísérletétől való önkéntes elállás folytán – maradékcselekményként – a kényszerítés büntetvényeként kell értékelni az elkövetőnek azt a cselekményét, hogy a pisztolylővések leadásával fenyegetve akarja kényszeríteni az üzlet tulajdonosát a bolti bevétel átadására, de a pénztárgépben levő pénz átvétele elmarad [Btk. 6. §, 17. § (3) és (4) bek., 174. §, 321. § (3) bek. a) pont].”) a BH 1992. 744. döntéssel („Kényszerítés esetén a jelentős érdeksérelem megvalósul, ha a személyszállító kisiparos a számla adására vonatkozó kötelességet megtagadva késsel kényszeríti az utast a gépkocsi elhagyására [Bt. 174. § (1) bek.]”).

„*A bűncselekmény passzív alanya bárki lehet, az is, aki a jogi megítélés szerint nincs akaratnyilvánításra képes állapotban (gyermek, kóros elmeállapotú, cselekvőképességet kizáró gondnokság alatt álló, részeg stb.). Ezzel kapcsolatban a lényeg csak az, hogy a személynek cselekvést megvalósító képessége legyen és ezen essék a külső kényszerítéssel sérelem.*”¹⁷

A passzív alany bárki lehet és ez abból ered, hogy az emberi szabadságjogok bárkit megilletnek. Érdekes kérdést vet fel, hogy a gyermekkorú vagy éppen a cselekvőképtelen személynek van-e cselekvési szabadsága és ha igen, az milyen terjedelmű és milyen büntetőjogi védelemben részesül. Ezt a problémát a személyi szabadság megsértésénél fogom vizsgálni részletesebben.

A bűncselekmény *elkövetési magatartása* a passzív alany arra kényszerítése, hogy valamit tegyen, ne tegyen, vagy eltűnjön.

„*A kényszerítés az elkövető olyan külső ráhatása a passzív alanyra, amely őt a cselekvési szabadságától megfosztja, vagy abban korlátozza.*”¹⁸

A kényszerítés törvényi tényállása alá esik minden olyan magatartás, amely a sértett cselekvési szabadságát befolyásolja, amely őt arra készíti, hogy szabad akaratának meg nem felelően vagy éppen ellentétesen cselekedjék, valamint – ilyen értelmében – tegyen, ne tegyen, vagy eltűnjön valamit.

A joggyakorlatban leggyakrabban előforduló esetekben a kényszerítés a jogvitában, perben álló felek között különböző írásbeli nyilatkozatok kicsikarásával, okiratok aláírásának vagy átadásának kikényszerítése során valósul meg, ami a passzív alany számára a bizonyítási eljárásban a kedvező pozíció elvesztését jelentheti.¹⁹ Ilyenek lehetnek az ún. „nemi zsarolás” esetei is, melyek a passzív alany nemi szabadságát érintik, a szexuális cselekmény megtételére vagy eltűrésére kényszerítés, amikor a fenyegetés nem élet- vagy testi épség elleni, vagy nem közvetlen, és emiatt az erőszakos nemi erkölcs elleni bűncselekmény nem valósulhat meg.²⁰

Lehet valamilyen jelentős érdeksérelem okozó magatartás kikényszerítése is: például a sértettet lakásának elhagyására való kényszerítése, a gyermek láthatásának kikényszerítése nem az engedélyezett és a sértett számára kedvezőtlen időben, a különélő szülők között a gyerek elvitelének-átadásának kikényszerítése a másik szülőtől, a gyermek elhelyezésével kapcsolatos bírósági ítélet előtt stb.²¹

A bűncselekmény elkövetési módja az *erőszak* vagy a *fenyegetés*. Az *erőszak* a személyre fizikai erővel történő ráhatás.²² A dologra ható erőszak – erőszakként

¹⁷ VIDA (1999), 133.

¹⁸ VIDA (1999), 133. Vö. KISS (2000), 388.

¹⁹ BJD 8233. BH 1999 348.

²⁰ BJD 4154; BH 1996. 513. BH 1983. 433. BH 1997. 110.

²¹ VIDA (1999), 136. ld. még KISS (1998), 454.

²² KISS (2000), 388.

– csak akkor tényállásszerű, ha a fizikai ráhatás a személyre közvetlenül is áttevődik: egyébként a fenyegetés körében értékelhető.²³

Itt merül fel az a probléma, hogy történelmileg a *vis absoluta* és a *vis compulsiva* közötti különbség a kényszerítettnek a saját akarat szerinti magatartás és a kényszerítő akarata szerinti magatartás közötti választási lehetőség megléte vagy meg nem léte között húzódott.²⁴

Míg a *vis absoluta* esetében a pszichikai vagy fizikai ráhatás kizárta a kényszerített saját akaratának érvényesítését, addig a *vis compulsiva* esetében a kényszerítettnek volt választása, ha mégoly kellemetlen és hátrányos is. Azaz fizikai erőszak is fenyegetés, ha az úgy jelenik meg, mint például a fizikai bántalmazás folytatása. Ezzel összeegyeztethető a jelenlegi erőszak fogalom. A törvény tehát nem határozza meg, hogy az erőszaknak vagy éppen fenyegetésnek az akaratot megbénító, lenyűgöző hatásúnak (*vis absoluta*) kell lennie vagy pedig elegendő, ha az a sértett akaratának csupán hajlítására szolgál, azaz választási lehetőséget hagy (*vis compulsiva*).

Az erőszaknak mindkét formája tényállásszerű lehet.²⁵ A tettegesség még testi sérülés okozása nélkül is az erőszak fogalmi körébe tartozik és e tényállási elem fennállása bővebb indoklást nem igényel. A erőszaknak el kell érnie azt a szintet, amit a társadalmi felfogás erővel való fellépésként értékel.²⁶ A *fenyegetés* a törvény értelmező rendelkezése szerint „*súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen*”²⁷.

A kényszerítés büntettséghez szükséges fenyegetésnek olyannak kell lennie, amely alkalmas arra, hogy a sértettet szabad akaratával ellentétes cselekvésre készítse.²⁸ A hátrány alkalmas-e komoly félelem keltésére, csak a konkrét körülmények mérlegelése, a sértett személyiségének, családi állapotának, egzisztenciájának ismeretében állapítható meg. A sértett életének bármely területét érintheti és olyannak kell lennie, amely alkalmas arra, hogy őt az akaratával ellentétes magatartásra, cselekvésre kényszerítse.

A fenyegetésnek tehát van szubjektív és objektív oldala, azaz alanyi és tárgyi ismérve.²⁹ Erre mutat rá igen jól egy konkrét bírósági határozat.³⁰

A kérdéses ügyben a honvéd vádlott az utcán megismerkedett a sértett nővel, akivel különböző helyeken italozott. Ennek során a vádlott ajánlatot tett a sértettnek

²³ VIDA (1999), 134.

²⁴ Csemegi-kódex indoklása

²⁵ VIDA (1999), 134. KISS (2000), 388.

²⁶ VIDA (1999), 134.

²⁷ Btk. 138. §

²⁸ BH 1981. 219.

²⁹ KISS (2000), 270/8.

³⁰ BH 1981. 219.

nemi kapcsolat létesítésére, aki azt elutasította. Az italozás befejezésével a vádlott ismét a közöszlésre tett ajánlatot, melyet a sértett elutasított, mire a vádlott a sértett kezéből kirántotta a reklámtáskát – amelyben pénztárcája és okmányai voltak –, majd kijelentette, hogy azokat mindaddig nem adja vissza, amíg nem közöszlnek. Rövid vita után a sértett – bízva abban, hogy a vádlott a pénztárcát és a reklámtáskát visszaadja – hajlandó volt a közöszlésre és e célból a vádlottat a lakására hívta. A közöszl után a vádlott az 1750 forintot tartalmazó pénztárcát magához vette és a helyszínről sietve eltávozott. A sértett észlelve, hogy a vádlott a pénztárcáját magával vitte, a laktanyába ment és ott az ügyeletes tiszténél feljelentést tett.

Az ügyben a bíróság kifejtette, hogy a Btk. 138. §-a általánosan határozza meg a fenyegetés tárgyi és alanyi ismérveit. A tárgyi ismérvek körében a súlyos hátrány kilátásba helyezésének olyannak kell lennie, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen. A vádlott magatartásában a fenyegetésnek ezt az ismervét nem lehet felismerni, az 1750 forint eltulajdonítása ugyanis nem tekinthető olyannak, amely az adott ügyben a „súlyos hátrány” fogalmi körébe vonható, s ez nem alkalmas arra, hogy a sértettben komoly félelmet keltsen. A sértett előadása szerint nem félt a vádlottól és nem került olyan idegállapotba sem, aminek következtében mindenképpen bele kellett volna egyeznie a közöszlésbe. A Legfelsőbb Bíróság egyetértett tehát az első fokon eljáró katonai bíróság álláspontjával, mely szerint a sértettet ért behatás a cselekvési szabadságát nem befolyásolta és őt nem készítette arra, hogy ne az akaratának megfelelően cselekedjék.³¹

A komoly félelem kiváltására alkalmas fenyegetés fogalma egy másik ítéletben is jelentőséghez jut.³²

Az adott ügyben a sértettet, aki a Szerencsejáték Rt. ügyvezető igazgatója, 1995. 02. 07-én a lakásán felhívta egy számára ismeretlen férfi és találkozót kért abból a célból, hogy a magyar lóverseny-sporttal kapcsolatos kérdéseket megtárgyalják. A találkozó helyszínül a budai hegyek egyik félreeső éttermét jelölte meg. A találkozóra a sértett a személyi titkárára kívül további négy személlyel érkezett, ez utóbbiak a személyi biztonságát voltak hivatottak szolgálni. A vádlott egy terepjáró gépkocsival és két segítő társával ment a találkozóra. A megbeszélésre a vádlott által meghatározott egyik különteremben került sor. A vádlott már a beszélgetés elején tájékoztatta az ügyvezető igazgatót jövelele valódi céljáról, nevezetesen: szüksége lenne 500 millió forintra, amelyhez a lottósorsolás manipulálása útján szeretne hozzájutni. Két megoldást javasolt: vagy őt helyezze vezető beosztásba a Szerencsejáték Rt.-nél, vagy a technikai személyzetet kellene megváltoztatni és a sorsolást a szándékának megfelelően befolyásolni, őt egymást követő héten ötös találatot akart elérni. A nyeremény fejében 1 millió dollárt vagy minden telitalálat után 20 millió forintot ajánlott fel az igazgatónak. Az ügyvezető igazgató meghallgatva a vádlott kérését, felvetette, hogy mi lenne, ha a rendőrséget értesítené minderről. A vádlott ekkor közölte vele, hogy

³¹ Legf. Bír. Katf. IV. 84/1981.

³² FBK 1996/16.

„ne pufogtasson”, utalt arra, hogy katonai kiképzést kapott, egyébként is megtehetné, hogy megáll a sértett lakása előtt és berakja őt egy kocsiába, és ily módon jut hozzá a pénzhez, de ő nem híve az erőszaknak, ezért választotta ezt a megoldást. A kb. 3 órán keresztül tartó beszélgetés során a vádlott feltárta azokat az információkat, amelyeket a sértett személyével, családi életével, szakmai előmenetelével kapcsolatban szerzett: vadászni jár, a megyei rendőrkapitányok által szervezett vacsorákon vesz részt, pénzügyminiszter jelölt, nem túl vagyonos ember és három gyermeke van. A vádlott a sértettel szemben sem közvetlen, sem közvetett erőszak alkalmazását nem helyezte kilátásba és nem is fenyegette meg őt. A sértett három lehetőséget ajánlott a vádlott számára: vagy elfelejtik az egészet, vagy értesíti a rendőrséget, vagy – ez utóbbit fogadta el a vádlott – a következő szombaton találkoznak a Novotel Szállodában és folytatják a beszélgetést. Mielőtt a helyszínt elhagyták volna, a vádlott a sértett jelenlétében utasította az egyik emberét, hogy azt a szerkezetet, amelyet a sértett gépkocsiján elhelyeztek, távolítsák el. A sértett értesítette a rendőrséget.

Az első fokú bíróság álláspontja szerint a Btk. 138. §-a megfogalmazásából egyértelműen következik, hogy a vádlottnak szándékos, aktív magatartást kell tanúsítania, vagyis az elkövető tevéleges fizikai vagy verbális magatartása kell, hogy kiváltsa a sértettben a komoly félelmet. A megállapított tényállás szerint pedig a sértett félelmét – saját elmondása szerint – a külső szubjektív körülmények és nem a vádlott közvetlen magatartása okozta. Az, hogy a sértett az adott helyzetben veszélyeztetve érezte magát, az a saját pszichés állapotából származott, de ezt nem a vádlott aktív magatartása idézte elő.

A másodfokú bíróság megváltoztatta az első fokú bíróság ítéletét, és a tényállásból – mint helytelenül levont következtetést – mellőzte azt a megállapítást, hogy „a vádlott a sértettel szemben sem közvetlen, sem közvetett erőszak alkalmazását nem helyezte kilátásba, és nem is fenyegette meg őt”. A másodfok szerint az első fokú bíróság abból a téves feltételezésből indult ki, hogy kizárólag az ily módon történő fenyegetés alkalmas a zsarolás törvényi tényállásában írtak kimerítésére.

Tehát nem tényállásszerű az a magatartás, amikor az elkövető „indirekt” módon hosszan beszél az általa alkalmazni nem kívánt erőszak különböző módjairól, arról, hogy mi mindent tehetne meg célja elérésének érdekében akár a sértettel, akár annak családtagjaival, de „ő nem híve az erőszaknak”.

Az első fokú bíróság álláspontja figyelmen kívül hagyta a szavakon kívüli közlési módokat, az iróniát, a burkolt fogalmazást és célzásokat, mindazt a közlési formát, amellyel az ember – indirekt megközelítésben – valódi gondolatait, azok egyenes megfogalmazása nélkül hozza a másik személy tudomására. Tévedett az első fokú bíróság akkor is, amikor aszerint különböztette a vádlott mondandóját, hogy azok közvetlenül a fenyegetéssel összefüggésben hangoztak el, vagy sem. E tévedése vezetett arra, hogy mindazt a sértett személyére vonatkozó információ-halmazatot, amelyet a vádlott elmondott, abból a szempontból értékelte, hogy ezek könnyen hozzáférhető információk voltak, újságból, telefonkönyvből megtudhatóak. Valójában ennek a körülménynek a cselekmény megítélése szempontjából semmiféle jelentősége nincs. Érdektelen, hogy a vádlott milyen módon jutott ezen információk birtokába. Az a

döntő, hogy összegyűjtötte ezen információkat és a sértettel tudatta, hogy mindennek birtokában van. Az ilyen információ-gyűjtésnek és közlésnek – az adott körülmények között – egyértelműen és kizárólag az a célja, hogy a sértettben azt az érzést keltse, mindent tudnak róla, minden lépését figyelik és a kiszolgáltatottság-érzetét fokozzák. Mindezt a vádlott azzal összefüggésben tudatta a sértettel, hogy karrierjének tönkretételére tett célzásokat.

Abban is tévedett az első fokú bíróság, amikor a gépkocsira szerelt szerkezet emlegetését úgy értékelte, hogy a vádlott azzal nem fenyegetőzött, hiszen egy következő találkozó reményében váltak el egymástól. Éppen ennek van jelentősége a sértetti félelem kiváltásában illetve fokozásában. A vádlott részéről a beszélgetés nem volt befejezve, azt a következő találkozón kívánta folytatni. Akkor, amikor az adott körülmények között az elkövető azzal „nyugtatja meg” áldozatát, hogy a rátett szerkezetet eltávolítja a kocsijáról, ez élet-testi épség elleni fenyegetés. A külső körülmények egyébként, ha azokat a vádlott alakítja, akkor nyilvánvaló, hogy magát a fenyegetettségi helyzetet is ő okozta.

Összefoglalva: a Btk. leszűkítve a tárgyi oldalon csak a súlyos hátrány kilátásba helyezését értékeli. E kilátásba helyezett hátrány súlyos, ha az önmagában is bűncselekményként értékelhető,³³ vagy bár az elkövető valamely önmagában jogszerű magatartást helyez kilátásba, de azt valaminek a jogtalan kikényszerítésére használja fel.

Ide tartozhat például a bűncselekményért vagy szabálysértésért történő feljelentéssel való fenyegetés, valamint a becsület csorbítására alkalmas tény felfedésével való fenyegetés is.³⁴

A tárgyi oldal tehát a társadalmi megítélés szerinti zsinórmértéket tartalmazza, mely a Btk. 138. §-ának általános mércéjéül szolgál. Azaz, hiába jelent például valakinek rendkívüli hátrányt a gyermekkori játékmaci megsemmisítése és kelt benne valóban komoly félelmet az ezzel való fenyegetés, a tárgyi ismérv objektivitása miatt az nem felel meg a Btk. 138. §-a által támasztott követelményeknek. A fenyegetés alanyi ismérve pedig az, hogy a kilátásba helyezett súlyos hátrány a megfenyegetettben valóban komoly félelmet is keltsen.³⁵ E nélkül a társadalmilag súlyosnak minősülő hátrány kilátásba helyezése sem valósítja meg a fenyegetést. Ennek a megítélése csak a fenyegetés konkrét körülményeinek vizsgálata során állapítható meg.

A Legfelsőbb Bíróság éppen az alanyi ismérvek hiányában nem állapította meg a fenyegetést, amikor az elkövető az őt igazoltató rendőrnek azt mondta, hogy „vigyázzon, ha kedves az élete”, de ezen túlmenően semmit nem tett.³⁶

³³ Vö. Kiss (2000), 270/8. FBK 1996/16.

³⁴ BJD 3890. Ebben az ügyben a házasságon kívüli kapcsolat felfedésével való fenyegetés merítette ki a Btk. 138. §-át.

³⁵ Kiss (2000), 207/8.

³⁶ BJD 703. Vö. BJD 10331.

A bűncselekmény *eredménye* a jelentős érdeksérelem. Ennek fennállását a konkrét eset valamennyi körülménye alapján lehet csak megítélni, az érdeksérelem jellege, iránya, társadalmi megítélése alapján.

Ilyen például a büntető intézetben az, ha egyik elítélt kényszer hatása alatt kénytelen egy másik elítéltet lealázó módon kiszolgálni – ottani szóhasználatból élve –, ingyenes „csicskásává” válni.³⁷

Jelentős érdeksérelem egyaránt lehet a magánérdek vagy a közérdek sérelme, vagy ezek kombinációja is.

Jelentkezhet személyi (erkölcsi) sérelemként: például a társadalmi megbecsülés, a nemi szabadság, a házastársi kapcsolat és a családi élet zavartalansága, egzisztenciális érdek, tudományos-szakmai tekintély vonatkozásában; de anyagi jellegű vonzattal is: például az elmaradt haszon, az üzleti jó hírnév vagy a hitelképességbe vetett bizalom elvesztése stb. A közérdek sérelmét jelentheti a közügyek intézésével, közösségi érdekek képviselésével kapcsolatos cselekvési szabadság korlátozása.³⁸

Az érdeksérelem jelentős mértékét a kényszerített oldaláról kell vizsgálni, ezen az oldalon kell a magán- vagy közérdek sérelmének objektíve jelentősnek lenni. Nincs jelentősége annak, hogy a tettes esetleg ezzel kompenzálja ki a maga érdeksérelmét (például a tettes a sérelmére becsületsértést elkövető passzív alanyt emberi mivoltában megalázó módon kényszeríti nyilvános bocsánatkérésre).

Az sem szükséges, hogy a jelentős érdeksérelem a tettes vagy bárki számára előnyt jelentsen, vagy a tettes legyen az, akinek számára esetleg az előnyt jelenti (például a férj barátja kényszeríti a kisgyermekével együtt elköltözni kívánó anyát, hogy a gyermeket az elhelyezés kérdésében döntő bírósági ítélet előtt a férjnek adja ki).

Nem feltétel az sem, hogy a jelentős érdeksérelem a kényszerített személynél következzen be, sőt az a közérdekben is bekövetkezhet (például a színházi világbíró)

³⁷ BH 1985. 297. Az eset tényállása szerint a vádlottak és a sértettek is a bv. intézetben töltötték a jogerősen kiszabott büntetésüket. Az erőteljes I. r. vádlott magához hívta K. M. sértettet és közölte vele, hogy „csicskásra” van szüksége, amennyiben nem áll rendelkezésére, úgy meg fogja őt verni. A sértett a fenyegetés hatása alatt kb. egy héten át tisztította az I. r. vádlott bakancsát, bevetette az ágyát, előírászerűen összerakta a ruháját, felhozta számára az élelmet, mosott rá. Amikor erre nem volt hajlandó, akkor az I. r. vádlott többször bántalmazta őt és így kényszerítette további szolgálatra. Egy hét eltelté után az I. r. vádlott „átadta” K. M. sértettet a II. r. vádlottnak, aki ezt követően ismételt veréssel kényszerítette a sértettet a saját hasonló, rendszeres kiszolgálására. Ezt követően az I. r. vádlott R. I. sértettet hívta magához. Közölte vele, hogy a „fia” lesz. R. I. tudta, hogy ez „csicskási” szolgálatot jelent, de a veréstől félve nem mert ellenkezni. Amikor nem végezte el az igényelt szolgálatot, vagy azzal az I. r. vádlott nem volt megelégedve, több alkalommal is pofonokat kapott tőle. A két sértett több mint fél éven át – a cselekmény leleplezéséig – végezte a vádlottak lealázó kiszolgálását. A tényállásból okszerűen vonható következtetés mindkét vádlott bűnösségére.

³⁸ VIDA (1999), 135.

kényszerítése arra, hogy kapcsolja ki a világítást, aminek következtében az előadást nem lehet megtartani).³⁹

A szakma által sokat vitatott döntés volt az az ítélet, amely ügyben a bíróság megállapította, hogy kényszerítés esetén a jelentős érdeksérelem megvalósul, ha a személyszállító kisiparos a számla adására vonatkozó kötelességet megtagadva késsel kényszeríti az utast a gépkocsi elhagyására.⁴⁰

A kérdéses ügyben a vádlott személyszállító kisiparos, a vádbeli napon a késő esti órákban az általa vezetett személygépkocsiban utasként szállította a sértettet a város taxi állomásától egy csárdáig. Amikor a taxi megállt, a taxióra 176 forintot mutatott. A sértett 1000 forintos bankjeggyel fizetett és 200 forintból kért vissza. Erre a vádlott közölte vele, hogy a viteldíj nem 176 forint, hanem 486 forint, mivel már elhagyták a tarifahatárt és ilyenkor az utasnak a visszafuvart is ki kell fizetnie a tarifahatárig. A sértett sokallta ugyan a fuvardíjat, kifizette azt, de számlát kért. Erre a vádlott az 1000 forintból egy 500 forintost dobott vissza a sértettnek és közölte vele, hogy takarodjon az autóból. A sértett nem volt hajlandó elhagyni az autót, a vádlott kinyitotta a sértett felőli ajtót és megpróbálta őt kitolni az autóból. A sértett jobb kezével visszahúzta az ajtót, de azt nem csukta be. Ekkor a vádlott közölte vele, hogy visszaviszi a városba és be is indította a gépkocsit, de a sértett elfordította az indítókulcsot, így a kocsi leállt. Ekkor a vádlott egy 22 cm pengehosszúságú konyhakést szegezett a sértett nyakához és azzal kényszerítette a kiszállásra. A sértett nagyon megijedt, de egy hirtelen mozdulattal bal kezével kiütötte a kést a vádlott kezéből és kiugrott az autóból.

Az elsőfokú bíróság ítélete ellen a vádlott felmentés végett jelentett be fellebbezést. A főügyészség a fellebbezést alaposnak tartva, jelentős érdeksérelem hiánya miatt a vádlott felmentését indítványozta.

Téves a főügyészség álláspontja, amely szerint a vádlott magatartása nem tényállászerű és jelentős érdeksérelem mint tényállási elem hiánya miatt a vádlott felmentésének van helye. A kényszerítés eredmény-bűncselekmény, amelynek befejezettségéhez az szükséges, hogy az elkövetési magatartás jelentős érdeksérelmet okozzon. Ez érintheti akár a közérdeket, akár a sértett magánérdeket is.

A kényszerítés kísérlete valósul meg, ha a bűncselekmény eredménye – a jelentős érdeksérelem – nem következett be, bár az elkövetési magatartás az ilyen következmény elérésére objektíve alkalmas lett volna és az elkövető szándéka erre irányult.

Éppen ezért a jelentős érdeksérelem mint tényállási elem hiánya – amennyiben az megállapítható lenne – sem eredményezhetné a vádlott felmentését. Az eset összes körülményei alapján kell állást foglalni abban a kérdésben, hogy az érdeksérelem mikor jelentős, azaz mikor éri el a társadalomra veszélyességnek a büntetethez szükséges veszélyes fokát. Ez bírói mérlegelés feladata, és ennek eldöntésénél a társadalmi megítélés játszik döntő szerepet.

³⁹ VIDA (1999), 135–136.

⁴⁰ BH 1992. 744.

A megyei bíróság álláspontja szerint a vádlott magatartásában a törvényi tényállási elem, a jelentős érdeksérelem felismerhető. Jelentős érdeksérelem következett be a sértett oldalán, hiszen a vádlott magatartása miatt a sértett elesett attól a jogos igényétől, hogy a rendes fuvardíjat fizesse meg a szolgáltatásért, illetőleg a számlaadás elmaradása miatt attól is, hogy sérelmét a későbbiekben érvényesíteni tudja.⁴¹

A bűncselekmény *csak szándékosan* követhető el. Az elkövető tudatának át kell fognia az objektív tényállási elemeket, azaz az erőszak vagy a fenyegetés kényszerítő jellegét, az ezzel összefüggésben bekövetkező érdeksérelmet és annak jelentős mértékét.⁴²

A törvényi tényállás nem tartalmazza ugyan, de a kényszerítés megállapítására csak akkor kerülhet sor, ha a magatartás jogellenes, hiszen amennyiben az elkövetőt jogszabály hatalmazza erre fel, bűncselekmény nem valósul meg (pl. hivatalos személy jogszerű kényszerintézkedése).⁴³

A *bűncselekmény befejezett*, ha a jelentős érdeksérelem – mint eredmény – bekövetkezett. *Kísérletet* valósít meg az erőszakot vagy fenyegetést tartalmazó magatartás célzatos kifejtése annak érdekében, hogy a sértett valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön, ami a sértett ellenállása miatt nem következik be, feltéve, hogy az elkövető szándéka a jelentős érdeksérelmet is átfogta, illetve a jelentős érdeksérelem az elkövetési magatartás ellenére történő elmaradása.

Az erőszak vagy a fenyegetés alkalmazása a bűncselekmény véghezvitelének megkezdését jelenti, ezért az említett elkövetési mód kifejtése már a kísérlet megállapítását vonja maga után.⁴⁴

A *bűncselekmény elkövetője* tettesként bárki lehet. A kényszerítés ugyanis csak akkor állapítható meg, „amennyiben más bűncselekmény nem valósul meg”. A kényszerítés tehát a szorosabb értelemben vett szubszidiárius tényállás, méghozzá az egyetlen a Btk.-ban.⁴⁵

A „*más bűncselekmény*” akár enyhébb fenyegetettségű is lehet, a törvény tehát minden más bűncselekménynek „alárendeli” a kényszerítést. Ebből következik, hogy a kényszerítés más bűncselekménnyel (például személyes szabadság megsértése) alaki halmazatba nem kerülhet. Az szükséges azonban, hogy a másik, a látszólagos halmazatban előtérbe lépő bűncselekmény törvényi tényállása maradéktalanul átfogja mindazt, amit a törvény a Btk. 174. §-ában pönalizál.⁴⁶

⁴¹ Id. KISS (2000), 389–390.

⁴² VIDA (1999), 136–137. KISS (2000), 390.

⁴³ Vö. pl. 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (Rtv.) 16–17. §§; VI. fejezet.

⁴⁴ BJD 4154.

⁴⁵ NAGY FERENC (1998), *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest. 244.

⁴⁶ BH 1985. 297.

A tetteges becsületsértés tekintetében ez az előfeltétel például nem áll fenn, de megállapítható például a személyi szabadság megfosztása vonatkozásában. Ugyanakkor a tetteges becsületsértés halmazatban való megállapítása sem jöhet szóba: ez a vétség ugyanis az erőszakkal elkövetett bűncselekménybe általában beolvad.⁴⁷

A szubszidiaritás az anyagi halmazatot természetesen nem zárja ki.⁴⁸

Bűnhalmazat valósul meg a kényszerített személyek száma szerint. Az egyszeri erőszakkal vagy fenyegetéssel kikényszerített kitartó magatartás esetén is a bűncselekmény *természetes egység*.

Ugyanazon sértett sérelmére többszöri kényszerítéssel többszöri vagy különböző jelentős érdeksérelem okozása *folytatólagos* bűncselekmény lehet.⁴⁹

Az ún. „nemi zsarolás” igen nehéz elhatárolási kérdéseket vet fel.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy nem kényszerítés, hanem szemérem elleni erőszak büntette valósul meg, amikor az elkövetési magatartás során tanúsított erőszak vagy fenyegetés kvalifikált volt, azaz „*ha a sértett a testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetés hatására egyezik bele, hogy a terhelt vele fajtalankodjék*”⁵⁰.

Hasonlóan a „*kényszerítés büntette helyett erőszakos közöszlítés büntettének minősül az erőfölényben levő vádlott cselekménye, aki úgy kényszeríti a sértettet közöszlítésre, hogy őt arcul üti, a sértettnek pedig az adott körülmények között nincs módja segítségért kéri és – az előzményekre is figyelemmel – az ellenállást kilátástalannak tartja*”⁵¹.

Ugyanakkor az aljas célból elkövetett, személyi szabadság megsértésének vagy éppen szemérem elleni erőszak büntette helyett kényszerítés büntettének minősül a vádlottak cselekménye, akik a sértettet élet ellen irányuló, de nem közvetlen fenyegetéssel arra kényszerítik, hogy az egyik vádlottat szájjal kielégítse.⁵²

A konkrét ügyben a három vádlott azért kereste fel a sértettet, hogy fajtalan cselekményre vegyék rá és közölték a sértettel, sátánisták és őt, valamint családját meg fogják ölni és ebből a veszélyből csak úgy menekülhet, ha egyikőjükkel közöszlítés vagy fajtalankodik. Az egyik vádlott megemlítette azt is, hogy a náluk levő táskában bárdok vannak. Mindezek hatására a sértett lement az egyik vádlottal a ház szeméttárolójába és ott szájjal kielégítette őt.

A másodfokú bíróság a cselekményt kényszerítés büntettének minősítette a következő indokok alapján:

⁴⁷ VIDA (1999), 137.; KISS (1998), 454.

⁴⁸ KISS (1998), 453.

⁴⁹ VIDA (1999), 138., lásd még BH 1985. 297.

⁵⁰ BH 1983. 433.

⁵¹ BH 1997. 110.

⁵² BH 1996. 513.

Az első fokú bíróság helyesen foglalt állást abban a kérdésben, hogy nem valósult meg a szemérem elleni erőszak büntette, mert bár a fenyegetés a sértett élete ellen irányult, azonban nem volt közvetlen, mivel a súlyos hátrány azonnali bekövetkezésétől a sértettnek nem kellett tartania.

Tévedett azonban az elsőfokú bíróság abban, hogy a vádlottak magatartását személyi szabadság elleni támadásként értékelte. E bűncselekmény tárgya a mozgás, a helyváltoztatás, a tartózkodási hely megválasztásának a szabadsága. Az e körön kívül eső, az ember cselekvési szabadsága ellen irányuló támadások a kényszerítés törvényi tényállásába ütköznek.

Az adott ügyben a sértett nem volt korlátozva a mozgásban, módjában állt volna segítséget kérni, megtagadni a kérést, az adott helyzetben azonban jobbnak látta, ha akarata ellenére megteszi azt, amit a vádlottak kérnek tőle.

Az itt megvalósult ún. nemi zsarolásban a kényszerítés törvényi tényállásának minden eleme: a komoly félelmet keltő fenyegetés; a megfenyegetettben olyan hatás előidézése, amely alkalmas a sértettet az akaratával ellentétes cselekvésre készíteni; a vádlottak magatartásának jogellenessége és a sértettnél bekövetkező, a magánérdekét sértő, azt érintő jelentős érdeksérelem megvalósult, ezért a másodfokú bíróság a vádlottak cselekményét kényszerítés büntetnének minősítette, amelyet a vádlottak társtettesként követtek el.

A személyi szabadság megsértése

A kényszerítés általános tényállásához képest, szűkebb és speciálisabb jellegű a személyi szabadság megsértése.⁵³

A bűncselekmény *jogi tárgya* a személyi szabadság (mint alapvető emberi szabadságjog): a mozgás, helyváltoztatás, a tartózkodási hely megválasztása szabadságának biztosításához fűződő egyéni és társadalmi érdek, vagyis az ember cselekvési szabadságának az egyén mobilitására vonatkozó része.⁵⁴

⁵³ Btk. 175. § „(1) Aki mást személyi szabadságától megfoszt, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki emberkereskedelemmel összefüggésben megszerzett és a személyi szabadságától megfosztott sértett személyi szabadságának megfosztását fenntartja, és a sértettet munkavégzésre kényszeríti, büntetett követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés az (1) bekezdés esetén öt évig, a (2) bekezdés esetén öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekményt

a) aljas indokból vagy célból,

b) hivatalos eljárás színlelésével,

c) a sértett sanyargatásával,

d) jelentős érdeksérelem okozva,

e) a tizennyolcadik életévét be nem töltött személy sérelmére követik el.”

⁵⁴ Kiss (2000), 394/3.

A törvény e tényállásban kizárólag az egyén mozgásszabadsága elleni támadásokkal szemben biztosít büntetőjogi védelmet, egyéb irányú támadások esetében pedig a személyi szabadság megsértését számos bűncselekménynél törvényi segítségként, összetett bűncselekményként (*delictum compositum*), eszközcselekményként értékeli (például rablás, erőszakos közösülés).⁵⁵

A személyi szabadság megsértése bűncselekményének lényegében azonos a jogi tárgya a kényszerítésével. Az említett két bűncselekmény azonban más oldalról védi a jogtárgyat, tekintettel arra, hogy az emberi szabadságjogok többirányú, eltérő lehetőséget biztosító büntetőjogi oltalmat igényelnek. A személyi szabadság megsértésének jogi tárgya a mozgás-, a helyváltoztatás, a tartózkodási hely megválasztásának szabadsága, mint az ember cselekvési szabadságának részei.

A *bűncselekmény passzív alanya* bárki, természetes és élő személy lehet: függetlenül attól, hogy mozgási szabadságával kapcsolatban tartósan vagy átmenetileg nem képes akaratképzésre, illetve ennek kinyilvánítására (például kómában lévő, ájult, öntudatlan részeg vagy bódult), vagy pedig mozgást megvalósító magatartásra (például béna, rokkant, beteg stb.).⁵⁶

Igen érdekes kérdést vet fel a BH 1998. 471. számú jogeset ezzel kapcsolatban. Már az előzőekben jeleztem, tisztázatlan, hogy gyermekkorú, illetve kiskorú személyeknek milyen terjedelmű a cselekvési szabadsága és például a szülői felügyeleti jog vagy éppen bírósági határozat ezt mennyiben befolyásolhatja.

Az adott esetben az elkövető jogos védelem folytán nem volt büntethető a könnyű testi sértés vétsége miatt, mert a kiskorú gyermeke sérelmére megvalósított személyi szabadság megsértésének a megakadályozása során okozott a jogtalan támadónak 8 napot meg nem haladó gyógytartamú testi sérülést.⁵⁷

A megyei bíróság az eljárást megszüntette, és a terheltet megrovásban részesítette. A terhelt felülvizsgálati kérelmet terjesztett elő.

A megállapított tényállás lényege a következő.

A terheltnek a korábbi házasságából született két gyermekét a bíróság jogerős határozattal az anyánál helyezte el, de a két kiskorú gyermek önként a vádlott lakására ment, onnan az anyjukhoz nem kívántak visszatérni és azóta is a terhelt gondozásában vannak. Az anya és a jelenlegi férje elhatározták, hogy önhatalmúlag szerzik vissza a gyermekeket. Ennek érdekében a vádbeli napon este 18 és 19 óra közötti időben a szomszédjuk által vezetett személygépkocsival megjelentek a terhelt háza közelében. A két kiskorú gyermek a játszótéren játszott. Az anya a kislányt beültette a gépkocsiba, aki azonban hangosan ellenkezett, sírt, kiabált, segítségül hívta a terheltet, míg a fiúgyermek biciklijével a játszótérről elhajtott. A terhelt hallva a kislány

⁵⁵ NAGY (1998), 241; VIDA (1999), 143.

⁵⁶ VIDA (1999), 143.

⁵⁷ BH 1998. 471.

segélykiáltásait, a gépkocsihoz rohant, annak ajtajával a gépkocsi oldalának lökte a volt feleségét, majd a segítségére siető férjét többször a halántékán megütötte, aki ennek következtében a földre került. A terheltnek a kislányt a gépkocsiból nem sikerült kivennie, mert ebben a rendőrrjárőr megakadályozta. A házaspár a helyszínről a gépkocsival elhajtott, de az esti órákban a kislányt végül is visszavitték a terhelt lakására. A bántalmazás következtében 8 napon belül gyógyuló testi sérüléseket szenvedtek, amely miatt joghatályos magánindítványt terjesztettek elő.

Az adott esetben a volt feleség és jelenlegi férje önhatalmúlag kívánták megszerezni a két kiskorú gyermeket. Ennek része volt az is, hogy az anya az ellenkező kislányt beültette a gépkocsiba. A kislány segítségére siető terhelt ellen lépett fel a férj, márpedig ők a kislány személyi szabadságát sértették meg azzal, hogy akarata, kifejezett és erőteljes tiltakozása ellenére, önhatalmúlag a gépkocsival elvitték.

A terhelt a sértettek jogellenes cselekményét kívánta megakadályozni, és ennek érdekében ütötte meg a férjet és okozott neki könnyű testi sérülést, vagyis a gyermeke ellen irányuló jogtalan támadást kívánta elhárítani, így jogos védelmi helyzetben volt, az ennek során általa okozott könnyű testi sértés pedig az adott esetben szükséges volt a jogtalan támadás elhárításához.

Ebből a döntésből az következik, hogy nem lehet automatikusan kijelenteni, miszerint gyermekkorú vagy kiskorú nem rendelkezik cselekvési szabadsággal, vagy éppen személyi szabadsággal, sőt úgy tűnik, hogy a gyermeket elhelyező bírói határozat is csak a szülői felügyeletet gyakorló szülőkre kötelező, de amennyiben azon a gyermek változtatni akar, azt megteheti.

Egy ilyen jogértelmezés összhangban lenne azzal a felfogással, hogy a gyermek semmilyen jogellenes cselekményt nem követett el, ami feljogosítaná a bíróságot, hogy személyi szabadságát korlátozza.

Ha egyéb ügyekben vélelmezni lehet döntési és belátási képességét, akkor életét meghatározó ilyen fontos kérdésekben miért nem kellene feltételezni, hogy képtelen személyi szabadságát gyakorolni.

Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy számos, a tárgyalt témához nem tartozó ok miatt nem lehet egyetérteni ezzel az ítélettel. Végülis az a következtetés vonható le, hogy esetenként kell az ügy minden körülményét figyelembe véve értékelni, a kiskorúnak van-e és milyen mértékű személyi szabadsága, valamint azt sérelem érte-e.

Az elkövetési magatartás: másnak a *személyi szabadságától való megfosztása*, vagyis olyan helyzet létrehozása, amelyben a sértett nem képes mozdulni, a helyét megváltoztatni, egy adott helyet elhagyni, egy adott helyre kényszerül menni stb.

Nem minősül megfosztásnak a személyi szabadság pusztá korlátozása (például lakás vagy egyéb hely elhagyására, más útvonal megválasztására kényszerítés),

amelyben az egyén mozgásszabadsága megmarad, csupán korlátozottan érvényesül.⁵⁸

A bűncselekmény nyitott törvényi tényállású, *passzív magatartással* (mulasztással) akkor követhető el, ha az elkövetőnek a tevérsre büntetőjogon kívüli kötelezettsége áll fenn, de azt a lehetősége ellenére nem teljesíti, amelynek következtében a sértettet a személyi szabadságától megfosztja vagy ezt a helyzetet fenntartja (például az elkövető az általa véletlenül, gondatlanságból vagy tévedésből bezárt személyt – ezt a helyzetet felismerve – nem engedi ki).⁵⁹

Az elkövetési magatartás megvalósulhat a védekezésre képtelen állapot kihasználásával is (vö. az emberrablásnál írtakkal). Ki kell azonban emelni, hogy a sértettnek a helyzete, életkora, pszichés vagy fizikai állapota folytán ténylegesen védekezésre képtelen állapotban levőnek kell lennie, vagyis önmagában a 12. életévét be nem töltött személyre vonatkozó, csakis a testi sértésre és az emberrablásra irányadó Btk. 183/A. §-a szerinti értelmező rendelkezés a személyi szabadság megsértése büntette kapcsán nem alkalmazható.⁶⁰

A Btk. az elkövetés módjáról nem tesz említést, tehát a minősítés szempontjából közömbös, hogy a bűncselekményt erőszakkal, megfélemlítéssel, vagy fenyegetéssel követik-e el vagy e nélkül (például a sértettre az ajtó rázárásával), avagy áttételes módon (például vaktól, rokkanttól a mozgáshoz szükséges bot, mankó, művégtag, szemüveg stb. elvétele, rokkant kocsit lerögzítése, a magasban lévő személy alól a létra elvétele, megfélemlítéssel máshová vitele vagy visszatartása stb.).⁶¹

A *bűncselekménynek az elkövetési magatartásból folyó következménye* a sértett személyi szabadságától megfosztott állapota, amely a mozgás, a helyváltoztatás vagy a tartózkodási hely megválasztása szabadságának elvesztését jelenti. Ennek folytán a sértett kényszerítve van: nem mozdulhat el, vagy nem hagyhatja el a helyet, helyiséget ahol fogva tartják, kénytelen másra, nem az akaratának megfelelő helyre – és csakis oda – menni, vagyis nem feltétlenül azonos a teljes mozdulatlanságra kényszerítéssel. A megfosztás időtartama a tényállás megvalósulása szempontjából közömbös, az bármely rövid idő esetében is megvalósul.⁶²

A bűncselekmény *csak szándékosan* követhető el. Nem állapítható meg a jogellenesség például, ha a cselekményt a sértettet fenyegető életveszély elhárítása vagy a tetten ért bűnelkövető elfogása céljából hajtják végre. A személyi szabadság megsértése esetén – tekintettel arra, hogy a bűncselekmény alanya bárki lehet, aki

⁵⁸ VIDA (1999), 143.

⁵⁹ VIDA (1999), 144. TOKAJI – NAGY (1999), 116.

⁶⁰ VIDA (1999), 144–145.

⁶¹ VIDA (1999), 143.

⁶² VIDA (1999), 146. BUSCH – GELLÉR (2000)

eredetileg a helyváltoztatási szabadság birtokában volt – felvetődik a házi fegyelmi jog (fenyítő jog) keretében történt elkövetés.

A Csemegi-kódex alapján a „házi fegyelmi jog” a könnyű testi sértés okozásáig terjedt, ezt azonban 1948-ban a III. Bn. hatályon kívül helyezte. Azóta a szülő fenyítőjoga sem lépheti túl a személyi szabadság rövidebb tartamú korlátozása határait.⁶³

Ezen keretek között viszont a szülő nem jár el jogellenesen, tehát a tényállás megvalósítása ellenére sem vonható büntetőjogi felelősségre. Szerintem e bűncselekmény tekintetében a pedagógus fenyítőjoga is elismerhető.

Befejezett a bűncselekmény a megfosztott állapot bekövetkezésével. A befejezettséget azonban el kell határolnunk a *bevégeztségtől*.⁶⁴

A két pólus közötti időtartam alatt a jogellenes állapot fennáll, a sértett a személyi szabadságától megfosztott állapotban van és a bűncselekmény akkor válik bevégeztté, amikor a sértett a személyi szabadságát – bármilyen ok következtében – ismét visszanyeri.

A törvényi tényállás a megfogalmazása szerint tehát ún. *tartós bűncselekmény*. Ennek azért van jelentősége, mert a befejezettség után a bevégeztséig társtettesi vagy bűnszegédi elkövetés járulhat a cselekményhez.

Felbujtói bűnrészesség ekkor csak az elkövetésben még részt nem vevő, társtettesé váló személy vonatkozásában valósulhat meg.

A Btk. 34. § d) pontja értelmében a büntethetőség elévülése a bevégeztségtől kezdődik.⁶⁵

Kísérletnek minősül a cselekmény a személyi szabadságtól megfosztott állapot bekövetkezéséig. A személyi szabadságtól bármilyen rövid időre való megfosztás estén is a cselekmény befejezetté válik, a kísérlet feltétele, hogy ez ne következék be. E szempontból az egész cselekménysorozatot kell vizsgálni.

Kísérlet szakaszban marad a bűncselekmény, ha a személyi szabadságtól való megfosztásra irányuló magatartás megkezdése után a megfosztás még átmeneti rövid időre sem következett be (például a dulakodás során az erősebb sértettet nem sikerült lefogni).⁶⁶

A *bűncselekmény elkövetője tettesként* bárki lehet. A bűncselekmény bevégeztséig a fogvatartásban résztvevők társtettesi magatartást valósítanak meg.

A joggyakorlat szerint a sértett személye ellen irányuló erőszakos bűncselekmények esetében ezek elkövetési magatartása az erőszak-fenyegetés tartama alatt szükségképpen magába foglalja a sértett személyi szabadságának megsértését is. Az

⁶³ NAGY – TOKAJI (1998), 159.

⁶⁴ Id., 208–209.

⁶⁵ VIDA (1999), 145–146.

⁶⁶ VIDA (1999), 146.

alaki halmazat csak látszólagos (konszumpció), ha e bűncselekmények elkövetése során az a sértettet átmenetileg a személyi szabadságától is megfosztja (például rablási cselekmény során a sértettet lefogja).⁶⁷

Az *egység – halmazat* a sértettek száma szerint alakul. A személyi szabadságtól megfosztásra irányuló erőszakos magatartás során a könnyű testi sértés és a tetteges becsületsértés (például pofonütés) beleolvad, de a súlyos testi sértés szándékos vagy gondatlan esetei bűnhalmazatban megállapíthatóak.

A joggyakorlat szerint az összetett bűncselekmények eseteiben, melyek tényállása eszközcselekményként magába foglalja a személyi szabadság megsértését (erőszakos közösülés, rablás stb.), a személyi szabadság megsértése bűnhalmazatban megállapítható, ha az erőszak vagy a minősített fenyegetés nem közvetlenül a célcselekmény megvalósítására irányul, hanem attól elkülönülő előcselekményként vagy utócselekményként valósul meg, mert ilyen esetekben valóságos materiális halmazatról van szó.

(Például az elkövető a sértettet az erőszakos közösülés megvalósítása céljából egy más helyszínre kényszeríti és ott vele erőszakosan közösül, vagy az erőszakos közösülés, rablás megvalósítása után arra kényszeríti, hogy vele egy meghatározott helyszínre menjen, illetve a bűncselekmény helyszínén megkötözve hagyja stb.)

Ha a célcselekmény vagy annak kísérlete megvalósult, az előcselekményként megvalósuló személyi szabadság megsértése nem minősíthető aljas indokból vagy célból elkövettként, míg ha a célcselekmény megvalósulása bármilyen okból elmaradt, vagy ha megvalósult ugyan, de a személyi szabadság megsértése azért történt, hogy a tettes a cselekményét leplezze, a sértett például ne tudjon ellene feljelentést tenni: e minősített eset megállapítható.⁶⁸

Amennyiben hivatalos személyt hivatalos eljárása során fosztanak meg szabadságától, vagy mozgásában korlátozzák, az elkövető terhére az akadályozással elkövetett hivatalos személy elleni erőszak megállapításának van helye.

A cselekményt specialitása folytán nem lehet személyi szabadság megsértéseként értékelni.

Minősítő körülmény az (1) bekezdés szerinti alapesethez kapcsolódva a (3) bekezdés szerint:

a) Az *aljas indok vagy cél* fennállásának kérdését az általános társadalmi, erkölcsi szabályok alapján kell megítélni (például a tettes azért zárja be a sértettet, hogy ne tudjon ellene feljelentést tenni).

b) A *hivatalos eljárás színlelésével* elkövetett minősített eset megvalósulásához az elkövetőnek nem a hivatalos személy minőségét, hanem a hivatalos eljárást, va-

⁶⁷ VIDA (1999), 149–150.; NAGY–TOKAJI (1998), 244.

⁶⁸ VIDA (1999), 150.

lamilyen közhatalmi funkciót gyakorló állami szerv eljárását, vagy annak megbízása alapján végzett eljárást kell színelnie.

c) A *sértett sanyargatásával* történő elkövetés alatt olyan elkövetési módot kell érteni, melynek során a sértettre irányuló ártalmas behatás meghaladja a személyi szabadságtól megfosztáshoz szükséges erőszak-fenyegetés vagy más magatartás szokásos mértékét és ezen túlmenően nélkülözésnek, megalázásnak, testi vagy pszichés kínzásnak, gyötrellem elviselésének teszi ki a sértettet; de nem szükséges, hogy a testi sértés okozásának mértékét elérje.

Ilyen lehet például szorongatott lelkiállapot (halálfélelem, életveszély érzete, a hozzátartozókért aggodás stb.) előidézése is.

A könnyű testi sértés vétsége a minősített esetben beolvad (konzumpció).⁶⁹

d) A *jelentős érdeksérelem* a kényszerítésnél kifejtettekkel azonosan kell megítélni, azzal a kiegészítéssel, hogy a hosszú szabadságelvonás vagy annak pszichés következménye – különösen kisgyermek, vagy idős személy vonatkozásában – is figyelembe jöhet.

A jelentős érdeksérelem minősítő körülményt képező eredmény, ezért a Btk. 15. §-a értelmében ennek megállapításához az is elegendő, ha erre az elkövető gondatlansága terjed csak ki.⁷⁰

e) A *18. életévét be nem töltött személy sérelmére történő* elkövetés minősített esetként való meghatározását ezen alanyi kör fokozottabb védelme tette indokolttá. A minősítő körülmény az életkorhoz kapcsolódik és közömbös az, hogy a 18. életévét még be nem töltött személy a házasságkötése folytán már nagykorúnak (és nem kiskorúnak) minősül.

Súlyosabban minősül a (2) bekezdés szerinti eset, ha ezt a magatartást a (3) bekezdés a)–e) pontjaiban meghatározott módon követik el.

Az 1998. évi LXXXVII. törvény a Btk.-ba új bűncselekményként vezette be az emberkereskedelem büntettét (Btk. 175/B. §). A személyi szabadság megsértése büntettének a Btk. 175. § (2) bekezdésébe ütköző minősített esetét az követi el, aki az emberkereskedelemmel összefüggésben megszerzett és a személyi szabadságától megfosztott sértett személyi szabadságának megfosztását fenntartja és a sértettet munkavégzésre kényszeríti. E minősített eset megállapításának nem feltétele, hogy az elkövető az emberkereskedelem elkövetési magatartását megvalósítsa, elegendő a megszerző (quasi orgazda) esetében, hogy a tudata átfogja, az általa megszerzett sértett emberkereskedelemmel összefüggésben került a személyi szabadságától megfosztott helyzetbe.

⁶⁹ VIDA (1999), 149.

⁷⁰ VIDA (1999), 149.

Az elkövetési magatartás kettős: egyrészt a fogvatartott állapotnak a fenntartása, másrészt pedig a munkavégzésre kényszerítés.

Az emberrablás

Az emberrablás törvényi tényállását az 1993. évi XVII. törvény iktatta be, felismerve azt, hogy a személyi szabadság megsértése és a kényszerítés összekapcsolódása egy új, jelentősen megnövekedett társadalomra veszélyességű bűncselekményt alkot.⁷¹

Az emberrablás összetett bűncselekmény (*delictum compositum*), ezért jogi tárgya is komplex: a személyes szabadság sérthetlenségéhez fűződő társadalmi érdek, amely egyrészt magában foglalja a szabad mozgáshoz, helyváltoztatáshoz való jogot, illetőleg a kényszermentes cselekvés szabadságát.⁷²

A miniszteri indoklás szerint pedig közvetve támadja a közrendet és a közbiztonságot, közvetlenül pedig a személyi szabadságot és a vagyoni viszonyok legális rendjét sérti.⁷³

A 1993. évi XVII. törvény javaslata az emberrablás törvényi tényállását a Btk. XII. fejezetének II. Címében helyezte el, mert a bűncselekmény szükségképpen az emberi szabadság ellen irányul, bár legtöbbször a vagyoni jogok sérelmével is együtt jár.⁷⁴

⁷¹ 1993. évi XVII. tv. Törvényjavaslat indoklása 38. §

⁷² VIDA (1999), 151.

⁷³ 1993. évi XVII. tv. Törvényjavaslat indoklása 38. §

⁷⁴ Btk. 175/A. § (1) *Aki mást személyi szabadságától erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel, illetve védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotát kihasználva megfoszt, és szabadon bocsátását követelés teljesítésétől teszi függővé, büntetett követ el, és két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztés, ha az emberrablást a) bünszövetségben; b) fegyveresen követik el.

(3) A büntetés öt évtől tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha az emberrablást a) különösen súlyos hátrányt; b) halált okozva követik el.

(4) A büntetés tíz évtől tizenöt évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, ha az emberrablás szándékos emberölést is megvalósít.

(5) *Aki emberrablásra irányuló előkészületet követ el, büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(6) *Korlátlanul enyhíthető annak a büntetése, aki az emberrablást – mielőtt abból súlyos következmény származott volna – önként abbahagyja.*

(7) *Aki hitelt érdemlő tudomást szerez arról, hogy emberrablás elkövetése készül, és erről az érintett személyt vagy a hatóságot, mihelyt teheti, nem tájékoztatja, büntetett követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, ha az emberrablást legalább megkísérelték.*

Ennek a bűncselekménynek a *passzív alanya* az a személy, akit személyes szabadságától megfosztanak. A bűncselekmény *sértettjének* kell tekintenünk a követelés címzettjét is, akire a kényszerítő magatartás irányul, de nem feltétlenül szükséges, hogy az eszköz-, illetve a célcselekmény sértettje elkülönüljön.⁷⁵

Érdemes itt talán néhány szót ejteni a sértett és a passzív alany lehetséges különválásáról.

„*A bűncselekmények elkövetésével okozott hátrányok elszenvedőinek körét a jogszabályok különbözőképpen határozzák meg és nevezik meg.*”⁷⁶

A büntető anyagi jog *passzív alanyának*⁷⁷, vagy éppen *sértettnek*⁷⁸ nevezi, bár ezek nem azonos fogalmak, hiszen az utóbbi, azaz a *sértett* inkább eljárásjogi fogalom.⁷⁹ Továbbá, e két fogalom rendszerint egybeesik, ám van úgy, hogy elválnak egymástól. Például a csalás (Btk. 318. §) esetében az a passzív alany, akit a tettes tévedésbe ejt vagy tévedésben tart, míg a sértette az, aki a cselekmény folytán kárt szenved.⁸⁰ Nem mindig egyszerű a sértetti pozíció meghatározása.

Előfordul, amikor a tulajdonviszonyok nem határozzák meg a sértetti pozíciót. Így a gépkocsik értékesítésével foglalkozó betéti társaságtól – mint bizományostól – a vételár kifizetésének szándéka nélkül gépkocsit megszerző vádlott által elkövetett csalás sértettje a betéti társaság és nem a gépkocsi tulajdonosa.⁸¹

⁷⁵ VIDA (1999), 151.

⁷⁶ VARGA ZS. ANDRÁS: *Sértettek, alkotmányos jogaik, visszásságok*, ACTA HUMANA, Emberi jogi közlemények (1997), No. 26., 5.

⁷⁷ NAGY (1998), 114.

⁷⁸ Például Btk 12. § (2) bek.

⁷⁹ NAGY i. m., 114. Pl. 1973. évi I. tv. (a továbbiakban: Be.) 53. § (1): „*Sértett az, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette.*”

⁸⁰ BH 1988. 176. „Csalás esetén a bűncselekmény sértettje az, akinél – tévedésbe ejtése következtében – a kár jelentkezik.” Ebben az ügyben a vádlott apja használatra átadta a tulajdonában lévő tanyáját a fiának, melyet az apja tudta nélkül eladott. A sértettek azok voltak, akik a tanyát meg akarták vásárolni, nem az apa. BH 1990. 293. ügyben a vádlott akkor, amikor annak ismeretében, hogy az OTP 84 000 forint hitelt fog a számára folyósítani, felvette a tévedésből kifizetett 840 000 forintot, és az OTP ügyintézőjének tévedését nem tárta fel, annak érdekében hallgatott, hogy a magasabb összeget felvehesse. A tévedésben tartás lényeges körülményre, a folyósított kölcsön összegére vonatkozott, mert a kölcsönszerződés egyik alapvető pontja a folyósítandó hitel összege. Az ügyintézők tévedésben tartásával a maga számára jogtalanul hasznot kívánt megszerezni. A vádlott tudatában volt annak, hogy az OTP a kölcsönszerződés alapján 84 000 forint hitelt szándékozik nyújtani, a szerződés alapján tehát csak a 84 000 forint kölcsönösszeg felvételére volt jogosult, arra teremtettek lehetőséget az általa is ismert szerződés feltételei. E célzatos magatartásával okozati összefüggésben a sértett pénzintézetnek kárt okozott.

⁸¹ BH 1996. 461. Lásd Btk. 318. §, Be. 55. §, Ptk. 507. §, 509. §

A sértett megnevezése tehát sajátos büntető eljárásjogi fogalom, tartalmi jegyeit azonban a tudomány alakította ki, hiszen a jogszabályi meghatározás 1973-ig hiányos volt vagy éppen elégtelen.⁸²

„Móra Mihály 1961-ben rámutatott arra, hogy a sértett tágabb értelemben az a személy, akinek jogát vagy jogos érdekét a befejezett vagy megkísérelt bűncselekmény sértette vagy veszélyeztette. Ez a tágabb értelemben vett sértett azonban bizonyos esetekben felléphet magánfélként. A sértett azonban szerepelhet az eljárásban úgy is, hogy sem a vádat nem képviseli, sem polgári jogi igényt nem érvényesít. Ilyenkor nevezhetjük szűkebb értelemben vett sértettnek, és az ő megjelölésére célszerű a »sértett« megnevezés használata.”⁸³

A jogirodalomban Király Tibor szorgalmazta a sértett fogalmának törvényi meghatározását, „azért, hogy világos legyen, kinek a fellépését akarja elfogadni a törvény sértetti pozícióban és ennek alapján kinek a fellépését fogadja el a jogalkalmazó”⁸⁴.

Az elkövetési magatartás kétmozzanatú: eszköz- és célcselekményből áll. Az *eszköz-cselekmény* a személyes szabadságtól való megfosztás. A *célcselekmény* a passzív alany szabadon bocsátásának „követelés teljesítésétől” való függővé tétele. A követelés önmagában erőteljes felszólítás olyan cselekvésre, amely nem az elkövető akaratának felel meg. Tartalmilag lehet akár vagyoni (váltságdíj kikötése), akár nem vagyoni jellegű. A megítélés szempontjából közömbös, hogy jogos vagy jogosnak vélt, vagy éppen jogtalan követelés érvényesítése végett ejtik túsul az áldozatot (miniszteri indoklás).

A személyiség védelme szempontjából viszont az előző magatartásforma a lényeg, vagyis az, hogy valakit a személyes szabadságától fosztottak meg azért, hogy a második magatartási forma, tehát a követelés érvényesülése létrejöhön.

A Legfelsőbb Bíróság egy határozatában rámutatott, hogy „az emberrablás valósul meg, ha az elkövetők a sértettet a helyváltoztatás szabadságától valamely követelés teljesítésének a kikényszerítése céljával megfosztják, és személy elleni erőszak, illetőleg testi épség elleni közvetlen fenyegetés alkalmazásával arra kényszerítik, hogy mindaddig velük maradjon, amíg a sértett hozzátartozója a részben jogos, részben jogtalan követelésüket nem teljesíti”⁸⁵.

⁸² KRATOCHWILL FERENC: *A sértett jogi helyzete a magyar büntető eljárási jogban* (Bp., ELTE OTKA, 1990), 4. o.; HABERMANN GUSZTÁV: *A sértettéről*, Jogtudományi Közlöny (1964), No. 9., 515. o.

⁸³ MÓRA MIHÁLY: *A magyar büntető eljárási jog* (Bp., Tankönyvkiadó, 1961), 689. Kratochwill F., i. m., 4. o.

⁸⁴ KIRÁLY TIBOR: *A sértett a büntető eljárásban*, MAGYAR JOG (1968), No. 2., 79. o.

⁸⁵ BH 1999. 544.

Az eszközcselekmény *elkövetési módjai*: kényszer alkalmazásával (erőszakkal, avagy az élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetéssel), illetve a személyi szabadságtól megfosztott személy védekezésre vagy akaratnyilvánításra képtelen állapotának kihasználásával.

Az elkövetési módokat más azonos elemet tartalmazó tényállásokkal egyezően kell értelmezni (vö. erőszakos közöszülés, rablás), annak kiemelésével, hogy a bűncselekmény megvalósul, ha az elkövető az erőszakot, illetve a minősített fenyegetést a fogvatartásban megnyilvánuló jogellenes állapot fennállása alatt bármikor alkalmazza. (Például a tettes a sértettre előbb csak egyszerűen rázárja az ajtót, de amikor az ki akar szabadulni, erőszakkal megkötözi.)⁸⁶

A Btk. 183/A. §-a szerint a Btk. 175/A. § alkalmazásában a tizenkettedik életévét be nem töltött személyt védekezésre képtelennek kell tekinteni.

Ebből következően a tizenkettedik életévét be nem töltött személyt védekezésre képtelen állapotban levőnek kell tekinteni, tehát a bűncselekmény megvalósulása szempontjából a beleegyező magatartása közömbös.

A bűncselekmény *csak szándékosan* követhető el és ennek során a személyi szabadságtól megfosztás a követelés *célzatával* történik.

A célzat azonban nem csak a foglyul ejtés, hanem a fogva tartás során – de még a követelés előtt – is keletkezhet.⁸⁷

A *bűncselekmény befejezetté* válik a követelésnek a címzetthez intézésével, egymás utáni többféle követelés esetén az első követeléssel, a bűncselekmény azonban (a személyi szabadság megsértésével egyezően) a követelés után a tűsz szabadon bocsátásával válik bevégeztté, illetve akkor, ha az elkövető a követelés után a tűszt megöli.

A követelés tényleges teljesítése – mint eredmény – nem tartozik a tényálláshoz. Az eszközcselekménnyel történő tűszul ejtéssel a követelésig a cselekmény *kísérlete* valósul meg. Büntetendő az emberrablás *előkészülete*.⁸⁸

A *bűncselekmény elkövetője tettesként* bárki lehet. Társtettesnek minősülnek a foglyul ejtést, fogva tartást, a követelést elkülönülten megvalósító személyek. Társtetteségnek minősülő elkövetési magatartás a bűncselekmény bevégeztségéig megvalósítható.

Az emberrablás *előkészületére feljelentési kötelezettség* vonatkozik, amely alól az elkövető hozzátartozója sem mentes. A feljelentési kötelezettség a leendő passzív alany, vagy – ha az gyermek – annak hozzátartozója értesítésével is teljesíthető.⁸⁹

⁸⁶ VIDA (1999), 152. és KISS (1998), 471.

⁸⁷ VIDA (1999), 153.

⁸⁸ VIDA (1999), 152.

⁸⁹ KISS (1998), 474.

A sértett védelme érdekében a feljelentési kötelezettség azonban a már elkövetett emberrablás esetében nem írható elő, mivel a törvényalkotó ezzel esetenként a túsul ejtett személy életét, testi épségét tenné ki közvetlen veszélynek.

A feljelentés elmulasztója csak akkor büntethető, ha az emberrablást legalább megkísérelték.⁹⁰

A személyes szabadságjogok érvényesülésének igen fontos társadalmi érdekéből következik az, hogy a törvény korlátlan enyhítést engedélyez annak az elkövetőnek a javára, aki a bűncselekményt, mielőtt abból súlyos következmény származott volna, önként abbahagyja.⁹¹

A rendelkezés jogpolitikai indoka az, hogy a túsok mielőbb visszanyerjék személyes szabadságukat.⁹²

Ha a követelés intézése állami szervhez vagy társadalmi szervezethez történik, a cselekmény terrorcselekmény büntettét valósítja meg (Btk. 261. §).

Az emberrablás speciális tényállás a személyi szabadság megsértéséhez képest, viszont a beolvadás folytán magába foglalja az önbíráskodás, illetve a zsarolás büntettét⁹³ (Btk. 273. §, ill. Btk. 323. §).

Az emberrablás és az önbíráskodás egymáshoz való viszonyának – gyakran felmerülő – problematikájával foglalkozik a BH 1998. 66. számon közzétett határozat.

A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy nem az önbíráskodás, hanem a társtettesként elkövetett emberrablás büntettét valósítják meg az elkövetők, akik a sértettet kényszerrel vagy az élete, illetőleg a testi épsége ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel túszként foglyul ejtik és a szabadon bocsátását anyagi követelés teljesítésétől teszik függővé [Btk. 175/A. § (1) bek.; 273. § (1) bek.], mert a Btk. 273. §-ában meghatározott önbíráskodás büntette az emberrablás büntettétől e bűncselekmények jogi tárgyának és elkövetési magatartásának a különbözősége, az elkövetés módjának – azaz az elkövetési magatartás során alkalmazott kényszer (erőszak vagy fenyegetés) jellegének – az eltérése, végül a bűncselekmény céljának a különbsége alapján határozható el.

Amíg az önbíráskodás törvényi tényállása – amelynek az egymozzanatos elkövetési magatartása a valaminek a tevésére, nemtevésére vagy az eltérésére vonatkozó kényszerítés – a jogérvényesítés törvényellenes módját, az ennek érdekében önkényesen alkalmazott erőszakot vagy fenyegetést pönalizálja, addig az emberrablás törvényi tényállása a túszszedést és az ennek révén történő követelés kikényszerítését bünteti.

⁹⁰ 1993. évi XVII. tv. Törvényjavaslat indoklása 38. §

⁹¹ Btk. 175. § (6) bek.

⁹² Ld. még KISS (1998), 473–474.

⁹³ VIDA (1999), 154.

Ez utóbbi bűncselekmény elkövetési magatartása összetett, két elemből áll: magában rejti másnak a személyi szabadságától való megfosztását és a szabadon bocsátásának valamilyen követelés teljesítésétől történő függővé tételét.

Az önbíráskodásnál továbbá elégséges az egyszerű, a Btk. 138. §-ában írt fogalomnak megfelelő fenyegetés alkalmazása, a tevésre, nemtevésre, tűrésre kényszerítés érdekében.

Ezzel szemben az emberrablásnál a bűncselekmény megállapításához az kell, hogy a fenyegetés közvetlenül a sértett élete vagy testi épsége ellen irányuljon és olyan legyen, amelynek akár az azonnali bekövetkezéssel a sértett reálisan számolhat. Ennek az ún. kvalifikált fenyegetésnek a személyi szabadságtól megfosztás érdekében kell megtörténnie, amíg az elkövetési magatartás másik eleme – a szabadon bocsátás feltétel teljesítésétől való függővé tétele – a személyi szabadság kényszerrel való korlátozásától bizonyos fokig elkülönülten történik.

Az emberrablás az elkövetési magatartás kifejtésével, tehát már akkor befejezett, amikor a foglyul ejtés után a szabadon bocsátás feltételeit megszabják, függetlenül attól, hogy a sértett vagy más ennek a feltételnek eleget tesz-e vagy sem.

Lényeges különbség van végül a két törvényi tényállás között abban is, hogy míg az önbíráskodás megállapításának elengedhetetlen feltétele a jogos vagy akár jogosnak vélt vagyoni igény kielégítésének a célzata, addig az emberrablásnál közömbös az, hogy az elkövető az általa kikényszerített – akár vagyoni, akár nem vagyoni természetű – követelést jogosnak vagy jogtalanak véli, és az valóban jogos vagy jogtalan-e.⁹⁴

Ha a személyi szabadságtól megfosztás nem erőszakkal, illetve élet, vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetéssel történik: a személyi szabadság megsértése, illetve e bűncselekmények *bűnhalmazatba* kerülhetnek.⁹⁵ Amennyiben az elkövető (esetleg a sértettként megnevezett személlyel együtt) a követelés érvényesítése végett más vagy a saját személyi szabadságától megfosztásának csak a látszatát kelti: a követelés tartalmától függően kényszerítést, önbíráskodást, csalást vagy zsarolást valósíthat meg.⁹⁶

Az előkészület körében az elkövetés céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételek biztosításával kapcsolatos fordulat más, önállóan is bűncselekményt megvalósító magatartás esetén bűnhalmazatban megállapítható. (Például lőfegyver vagy kábítószer beszerzése.)⁹⁷

⁹⁴ BH 1998. 66.

⁹⁵ VIDA (1999), 154.

⁹⁶ VIDA (1999), 154.

⁹⁷ VIDA (1999), 152–153.

A *bűnszövetségben elkövetést* a Btk. 137. § 7. pontja és a IV. BED alapján, míg a *fegyveresen történő elkövetést* a Btk. 137. § 4. pontja szerint kell értelmezni.

A *különösen súlyos hátrány* értelmezésénél irányadó lehet a fogva tartás körülménye (például a sértett sanyargatása), a fogva tartás időtartama, a sértett életkora, különös tekintettel a nagykorúságot el nem ért áldozatokra, akiknél a személyiség kialakulatlansága folytán a fogva tartás egy életre szóló pszichés károsodást okozhat.

E minősítő körülmény eredmény, ezért a Btk. 15. §-a értelmében a minősített eset megvalósul akkor is, ha arra az elkövetőnek legalább a gondatlansága kiterjedt.⁹⁸

A Btk. 175/A. § (3) bekezdés b) pontjában meghatározott minősítő körülmény megállapítására akkor kerülhet sor, ha az elkövetési magatartás megvalósítása során a bűncselekmény bevégezettségéig keletkező okozati összefüggés folytán a *sértett (vagy más személy) meghal* és az eredmény tekintetében az *elkövetőt gondatlanság terheli*; a (4) bekezdés szerinti minősítést pedig az elkövető által megvalósított *szándékos emberölés* alapozza meg.

Mindkét minősített eset összefoglalt bűncselekmény: delictum complexum, ezért a gondatlanságból elkövetett emberölés vétségével, illetve a szándékos emberölés alap-, vagy minősített eseteivel való bűnhalmazat megállapítása kizárt.⁹⁹

Az emberkereskedelem

Az emberkereskedelem tényállását az 1998. évi LXXXVII. törvény iktatta be a Btk.-ba. A büntetőjogi szabályozás nemzetközi jogi alapjául egyrészt a rabszolgaság tárgyában 1926-ban megkötött egyezmény, illetve másrészt az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 1. cikke szolgált, amely kimondja, hogy minden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltóságra van joga.

Az elkövetési magatartásokat a törvényalkotó egyszerű diszpozícióval határozza meg, ezért a kifejezések köznapi értelmezéséből lehet kiindulni a magyarázat során.

A *bűncselekmény jogi tárgya* az emberi egyenlőség és szabadság. A *bűncselekmény passzív alanya* az élő ember. Az ember „részeinek” büntetőjogi védelmét a XII. fejezet II. Címének tényállásai biztosítják.¹⁰⁰

A passzív alany csak más ember lehet, az elkövető saját személyére vonatkozóan megvalósított magatartásával e bűncselekmény nem valósulhat meg.¹⁰¹

⁹⁸ VIDA (1999), 153.

⁹⁹ VIDA (1999), 153–154.

¹⁰⁰ KISS (1998), 475.

¹⁰¹ VIDA (1999), 153–154.

Elkövetési magatartások:

- az ember eladása – megvásárlása,
- ellenszolgáltatás fejében átadása – átvétele,
- más személyért való elcserelése,
- ezekből a célokból másnak megszerzése, amely a megszerző célzata alapján kapcsolódik az adásvétel, ellenszolgáltatás vagy csere nélkül átvevő más személy magatartásához.

Az adásvétel, az ellenszolgáltatásért átadás-átvétel, a csere mindkét oldalon büntetendő, szükségképpen többes közreműködéssel megvalósuló magatartás.

A másnak megszerzés azonban befejezett tényállásszerű magatartás akkor is, ha az ellenszolgáltatás vagy csere nélkül átvevő más személy cselekménye csak előkészületként minősül.¹⁰²

A bűncselekmény *csak szándékosan* valósul meg. Az *előkészületet* a törvény büntetni rendeli. A *bűncselekmény elkövetője* tettesként bárki lehet.

Az emberkereskedelem a sértettek száma szerint minősül *bűnhalmazatként*.

A *minősített eseteket* a törvény a minősítő tényállási elemek fokozódó halmozásával négy fokozatban határozza meg.¹⁰³

A figyelembe vett – a törvényalkotó által különböző súlyúnak értékelt – körülmények:

– a passzív alany: a személyi szabadságától megfosztott állapotban van, vagy a 18. életévét még nem töltötte be, illetve a nevelés, felügyelet, gondozás vagy gyógykezelés alatt álló személy.

- az elkövetési mód: bűnszervezet tagjaként (Btk. 137. § 8. pont), vagy
- a célzat: munkavégzés, vagy fajtalanság, vagy közösülés végett követik el.

A szabadság büntetőjogi védelmének elvi alapjait és a szabályozás általános eszközeit, valamint a legalapvetőbb tényállások ismertetését tartalmazó jelen rész után a következő részekben a titok és a becsület, a jóhírnév, az emberi méltóság büntetőjogi védelme kerül bemutatásra.

¹⁰² VIDA (1999), 157.

¹⁰³ VIDA (1999), 157.